
Andrzej Kościółek, Bartłomiej Kotowski, Halina Mielicka-Pawłowska, *Płaszczyzny zjawisk społecznych. Obywatelskość. Cyberprzestrzeń. Socjoekologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2021, ss. 214.

W społeczeństwie współczesnym zachodzą daleko idące zmiany we wszystkich sferach życia społecznego, widoczne w szczególnie wyrazisty sposób w sferze aksjonormatywnej. Wizja społeczeństwa zjednoczonego poprzez wspólnie podzielane normy, wartości i wynikające z nich zasady moralne, choć dla wielu tradycyjnie usposobionych uczestników życia społecznego niezwykle atrakcyjna, wydaje się jednak od dawna już niemożliwa do zrealizowania, bez względu na rodzaj działań podejmowanych w tej sferze. Stanu takiego nie należy jednak z góry interpretować jako deficytu, przynajmniej z punktu widzenia nauk społecznych. Socjolog może i powinien wypowiadać się na temat aksjologicznych aspektów życia społecznego, nie może ich jednak oceniać w kategoriach wartościujących. Jego zadaniem jest bowiem opis i wyjaśnianie społecznych systemów aksjonormatywnych w perspektywie zarówno synchronicznej, jak i diachronicznej.

Szczególnie ważnym aspektem pracy socjologa obserwującego społeczne procesy powstawania, modyfikacji czy nawet zanikania różnych modeli moralności jest wychwytywanie tych z nich, które znajdują się dopiero *in statu nascendi*. Takie nie do końca jeszcze wykrystalizowane i ukonstytuowane formy moralności nie są łatwe do opisanie i klasyfikacji; tym bardziej więc na uwagę zasługują próby wskazania pewnych prawidłowości wewnątrz tworzących się i wciąż jeszcze płynnych struktur, które mogą prowadzić do próby ich usystematyzowania. Taką właśnie próbę zdecydowali się podjąć Autorzy recenzowanej publikacji.

Celem prezentowanej pracy jest przedstawienie procesów zachodzących w systemie wartości z uwzględnieniem ich wpływu na tożsamość indywidualną, społeczną i kulturową. Zostają one przedstawione w odniesieniu do wartości społecznych preferowanych i manifestowanych w formie przekonań i działań na poziomie regionalnym pod wspólnym mianownikiem obywatelskości (rozdział I), form uwspólnotowienia rządzących się własnymi prawami i zasadami w cyberprzestrzeni (rozdział II) oraz nowym modelom moralności tworzącym się i zyskującym popularność na poziomie socjoekologicznym (rozdział III). Już samo podjęcie takiej tematyki zasługuje na uwagę, są to bowiem aspekty współczesnego systemu normatywnego na tyle ważne, że mogą mieć istotny wpływ na to, jak w przyszłości będzie kształtować się system norm i wartości preferowanych przez Polaków, a jednocześnie niezbyt często opracowywanej w polskiej literaturze socjologicznej.

W rozdziale dotyczącym wartości prospołecznych i obywatelskich zagadnienie aktywności społecznej zostało przedstawione na przykładzie zarówno socjologicznych badań o charakterze ogólnopolskim, jak i badań własnych obejmujących województwo świętokrzyskie. Autor zwraca uwagę na niewielkie jeszcze, w porównaniu z krajami zachodnimi, zaangażowanie w działalność wolontariacką, wskazując słusznie jako jedną z przyczyn negatywne skojarzenia z „pracą społeczną” propagowaną w okresie PRL-u, niski poziom zaufania społecznego, ale także tendencje do silnego angażowania się

w sprawy rodziny i kręgu najbliższych przyjaciół kosztem działania w innych obszarach rzeczywistości społecznej. Warto by było w tym kontekście odnieść się także do sformułowanej jeszcze w drugiej połowie lat siedemdziesiątych przez Stefana Nowaka tezy o istnieniu w społeczeństwie polskim „próżni socjologicznej” przejawiającej się w tym, iż Polacy, skłonni do kierowania się wartościami prospołecznymi w sferze mikrostruktur społecznych (rodzina, przyjaciele) oraz w sferze makro – wobec narodu jako całości – nie odczuwają takiej potrzeby w odniesieniu do mezostruktur społecznych (społeczności lokalne, instytucje itp.)

Rozdział drugi stanowi obszerną analizę wciąż rozwijającego się społeczeństwa Sieci i powstających online nowych struktur społecznych oraz sposobów kreowania własnej tożsamości w obrębie tych struktur. W odniesieniu do tematyki wartości zwraca się tu uwagę na to, że autoprezentacja i dążenie do bycia zauważanym i docenianym w Sieci stanowi priorytet w porównaniu z wartościami, które jednostka w rzeczywistości uważa za ważne dla siebie. Podejmowane w cyberprzestrzeni działania nie zawsze odzwierciedlają przekonania i poglądy występujące w świecie realnym. Tworzące się w świecie wirtualnym wspólnoty nie bazują na trwałych systemach normatywnych, a raczej na wspólnych zainteresowaniach, przemijających modach i gustach estetycznych, a autokreacja często zastępuje autentyczność.

Rozdział trzeci zawiera ciekawie i obszernie zaprezentowaną tematykę związaną ze sferą socjoekologiczną i kształtującymi się w jej obrębie, różniącymi się od siebie wyobrażeniami i poglądami dotyczącymi miejsca człowieka w świecie i jego stosunku do przyrody ożywionej i nieożywionej. Ten obszar działalności człowieka ma również wymiar moralny, na który warto zwrócić szczególną uwagę w obliczu dewastacji środowiska naturalnego i jej konsekwencji, które już odczuwamy, a jeszcze bardziej odczują je przyszłe pokolenia (tzw. „grzech ekologiczny”, o którym mówił Papież Franciszek). Nowe orientacje światopoglądowe ukierunkowane są na społeczną etykę dobra powszechnego, kulturowe modele wskazujące miejsce człowieka w globalnie pojmowanym świecie oraz multiwersum łączące świat człowieka ze światem przyrody. W tym kontekście prezentowane są różne systemy moralne: antropocentryczny, antyantropocentryczny oraz biocentryczny, ich kontekst filozoficzny, a także konotacje społeczne. Działania w ochronie środowiska naturalnego stanowią bowiem również bazę nowych wspólnot przekonań i ruchów społecznych. Zaprezentowano w ten sposób ważny proces zmiany hierarchii wartości etycznych, relewantny nie tylko z socjologicznego punktu widzenia.

Autorzy książki zauważają słusznie: „Całość opracowania oparta jest na badaniach i analizach przeprowadzonych przez autorów poszczególnych autorów poszczególnych rozdziałów, reprezentujących socjologiczny i antropologiczny punkt widzenia na współczesną rzeczywistość społeczną i kulturową. Analizy obejmują społeczności lokalne, wirtualne oraz globalne systemów wartości reprezentowanych przez współczesną młodzież. Autorzy zdają sobie sprawę z tego, że wiele problemów ponowoczesności nie zostało ujętych w opracowaniu, a omówione poziomy zjawisk wskazują tylko istnienie tendencji zmian dokonujących się na początku XXI wieku. Autorzy mają jednak nadzieję, że zaproponowane czytelnikom treści zastanowią, a tym samym przyczynią się do rozwoju

badań naukowych na temat systemów aksjonormatywnych oraz odmian ponowoczesnej tożsamości i wspólnotowości” (s. 17).

Z obowiązku recenzenta muszę wskazać pewną kwestię wymagającą skorygowania. Trzy prezentowane rozdziały różnią się od siebie znacznie stylem pisania, stopniem spójności wywodu oraz starannością redakcyjną, co nasuwa przypuszczenie, że każdy z nich został zredagowany z osobna przez innego Autora. Jeśli w istocie tak jest, to wskazane byłoby, moim zdaniem, umieszczenie nazwiska każdego z Autorów przy „jego” rozdziale i potraktowanie publikacji raczej jako pracy pod redakcją niż monografii, szczególnie że prezentowane w każdym z rozdziałów treści mogą z powodzeniem stanowić odrębne całości.

Na uwagę zasługuje uwzględnienie socjologicznego i antropologicznego punktu widzenia, wskazanie istotnych dla współczesnego społeczeństwa zagadnień aksjologicznych pojawiających się na różnych poziomach życia społecznego, a także wyodrębnienie problemów i trendów szczególnie aktualnych, które mogą w przyszłości określić kierunki najważniejszych rozważań filozoficzno-etycznych oraz badań z dziedziny socjologii moralności. Całość pracy należy uznać za wartościową poznawczo, ważną nie tylko dla antropologów kultury, ale także dla socjologów religii i socjologów moralności.

Agnieszka Zduniak